

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.*

Υπό Γ. ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗ

Ἡ χώρα μας εὐρίσκεται εἰς μίαν κατάστασιν, πού ὅλοι, αἰσιόδοξοι καί ἀπαισιόδοξοι, τήν ὀνομάζουν κατάστασιν ἀνάγκης, ἤ, διὰ νά μεταχειρισθῶμεν τὸ χωρίον τῆς Βίβλου, «εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κοιλιάδα τῶν Σκιῶν» καί τὰς συνειδήσεις ὄλων τὰς συνέχει ὁ φόβος, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἡ μικρὰ καί ἀνετομῆ χώρα μας ἀποτελεῖ τὸν σύντροφον χωρῶν, πού μὲ τεράστια βήματα ὀδεύουν πρὸς τὴν κορυφήν.

Παρὰ τὸν φόβον, ὅμως, καί τοὺς οἰουσδήποτε δισταγμοὺς, νμίζομεν ὅτι εἶναι καιρὸς νά ἀτενίσωμεν τὴν πραγματικότητα καί τὰς ἐκ ταύτης δυσχερείας καί νά ἐπιχειρήσωμεν, ἐὰν καί ἐφόσον δυνάμεθα, νά πράξωμεν τὸ καλύτερον.

Αἱ προηγμέναί χῶραι, μολοντί περισσότερον ἔτοιμοι καί, ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, ἔχουσαι σχεδὸν συγγενῆ καί τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ προβλήματα, καταβάλλουν ἤδη ἀγωνιώδεις προσπάθειαι διὰ τὴν χάραξιν τοῦ ὀρθοῦ δρόμου. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου συντελεῖται, εἰς τὰς χώρας αὐτάς, μία ἐπαναστατικὴ καί συντονισμένη προσπάθεια πρὸς υἱοθέτησιν ταχυτέρων μεθόδων ἀναπτύξεως, πρὸς μελέτην καί συμβιβασμὸν νέων θεσμῶν πρὸς παλαιούς, πρὸς ἐκρίζωσιν, ἀκόμη, τάσεων, πού θεωροῦντο βαθύτατα ριζωμένα εἰς τὴν πολιτικὴν καί κοινωνικὴν τῶν ζωὴν. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς ἐπιχειρεῖται ὁ συμβιβασμὸς ἀκρῶς διίσταμένων ἀπόψεων, ἀλλὰ καί ἀντιμετώπισις ἀπὸ κοινοῦ καί διὰ τῆς ἐπιστήμης, τῶν προβλημάτων τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Καί τὰ προβλήματα αὐτά, ὡς εἶναι γνωστόν, εἶναι ἄπειρα, ἐκτείνονται δὲ εἰς ὅλα τὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς, τῆς κοινωνικῆς καί τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Καί μόνη ἡ δημιουργία τῶν εὐρυτέρων οἰκονομικῶν χωρῶν, ὅχι δὲ καί ἡ σκοπούμενη πολιτικὴ ἐνοποίησης, ἐγείρει τεράστια προβλήματα, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς: Προβλήματα ἐξομοιώσεως τῶν δικαιπρακτικῶν θεσμῶν, τῶν φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων, τῆς ἀμοιβῆς τῶν ὄρων ἐργασίας, τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου, τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, ἀκόμη δέ, τοῦ δικαιοδικτικοῦ καί οἰκογενειακοῦ δικαίου, κ.ἄ.

* Ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἑταιρείαν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (6 Ἀπριλίου 1968).

Πρέπει όμως, να τονισθῆ, ὅτι αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν γίνονται, μόνον, ἐντὸς καὶ ἐπ' εὐκαιρία τῶν δημιουργουμένων οικονομικῶν χώρων. Εἶναι προσπάθειαι, πού ἔχουν οἰκουμενικὸν σχεδὸν χαρακτήρα. Δηλαδή, ἂν καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα, ἐπιχειρεῖται ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς ἡ πληροφόρησις των ἐπὶ τῶν ἀκολουθουμένων ἀλλαγῶν μεθόδων καὶ εἴτε ἐπιδιώκεται ἡ ἀντιγραφή καὶ ἡ μίμησις τούτων, εἴτε ἡ ἐν συνεργασία καὶ ἀπὸ κοινοῦ μελέτη καὶ ἀνεύρεσις τῶν εὐκταίων λύσεων. Ὡς ἀνέφερεν ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ παλαιοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. κ. Κρίστενσεν, κατὰ μίαν τελευταίαν σύνοδον τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ἐν Μαδρίτη, «εἶναι ἀληθῶς ἐπίστευτη ἡ ποικιλία τῶν μέσων καὶ μεθόδων, πού χρησιμοποιοῦνται διεθνῶς διὰ τὴν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα διασπορὰν τῶν γνώσεων, διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ μελέτην τῶν προβλημάτων καὶ διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεων, μετὰ τὴν εὐρυτέραν δυνατὴν ἀποτελεσματικότητα. Εἶναι ἐπίσης, ἀπίστευτη, ἡ ποικιλία τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τῶν ἔθνων μετὰ σημαντικωτάτας διαφορὰς εἰς τὸ χρῶμα, τὴν γλῶσσαν, τὸν πολιτισμὸν, τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς. Τοῦτο, ἴσως εἶναι μία τῶν βασιμωτέρων ἐνδείξεων τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων λαῶν τῆς γῆς, ὅπως καὶ τῆς κοινότητος τῆς μοίρας των. Τὸ μεγαλύτερον καθήκον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ ν' ἀποφύγη τὴν ἀτομικὴν τῆς καταστροφὴν, εἶναι ἀνά ἐξέυρη τὰς λύσεις, διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν προβλημάτων, πού ταλαιπωροῦν τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ ριζικοῦ ἀπαναπαροσσανατολισμοῦ τῶν διεθνῶν οικονομικῶν σχέσεων μετὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς παγκοσμίας ἀναπτύξεως».

Τὰ κοινωνικὰ προβλήματα.

Πρόθεσις, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον, τῆς παρούσης μικρᾶς ἐργασίας δὲν εἶναι νὰ θιγοῦν ὅλα τὰ προβλήματα, ὅσα προκύπτουν ἐκ τῶν δημιουργουμένων νέων οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν πλαισίων, καὶ οὐδὲ πόρρωθεν νὰ ὑποδειχθοῦν λύσεις. Ἐλάχιστα, μόνον, κοινωνικὰ θέματα θὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης, πού θεωροῦνται ὅτι, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας, θὰ πρέπει νὰ ὑποκινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὑπευθύνων πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν δυνατῶν λύσεων. Μερικαί ἐκ τῶν λύσεων αὐτῶν πιθανῶς καὶ νὰ προκύψουν καὶ διὰ μόνης τῆς θέσεως τῶν θεμάτων αὐτῶν. Ἡ φιλοδοξία περιορίζεται εἰς τὴν ὀρθωσιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν, μετὰ δὲν δυνατὴν ἐνάργησιν παρέχει ἡ προσωπικὴ γνώσις καὶ ἡ περιωρισμένη τοῦ γράφοντος ἐμπειρία ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων.

Εἶναι δυνατόν, πάντως, νὰ ἰσχυρισθῆ τις, ὅτι τὰ προβλήματα αὐτὰ θὰ ταλαιπωρήσουν πολὺ σύντομα — ἴσως συντομώτερα ἀπὸ ὅσον θὰ ἐφοβεῖτο κανεὶς — τὴν χώραν μας, μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα καὶ τὴν μεγαλύτεραν πλησίαιν τῆς πρὸς τὰ κοινωνικὰ

ἰσχυρότατα ρεύματα, πού προέρχονται ἀπὸ τὰς προηγημένας οἰκονομίας. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προταθῆ ἀκόμη, ὅτι τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν τὰ δημιουργεῖ μόνη ἡ εἰσοδή τῆς χώρας μας εἰς τὴν Ε.Ο.Κ. Ὑπάρχουν ταῦτα ἐξ ἀντικειμένου καὶ θὰ ἐτίθεντο, οὕτως ἢ ἄλλως, ἐνώπιον τῆς χώρας μας, ὅταν καὶ ἐὰν θὰ ἐσχόπευε νὰ προχωρήσῃ εἰς μίαν ταχυτέραν καὶ ὀρθὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Τοῦτο, ἴσως, ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα τῆς ἀντικειμενικῆς των ἀξίας. Πάντως, εἶναι βέβαιον, ὅτι ὅλα τὰ προβλήματα αὐτὰ προκύπτουν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἰδανικοῦ προτύπου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ θεωροῦνται, γενικῶς, ὡς προϋποθέσεις sine qua non διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς προγούμματος ἀναπτύξεως, εἰς τὰ σημερινὰ μικτὰ κεφαλαιουκρατικά συστήματα.

Πρὶν ἢ θιγῆ τὸ κύριον θέμα, θὰ ἔπρεπε ἴσως, νὰ ἐπιχειρηθῆ καὶ νὰ δοθῆ κάποια μικρὰ ἐρμηνεία ὠρισμένων ἐνοιῶν καὶ νὰ τεθοῦν ὠρισμένοι περιορισμοὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν.

Κοινωνικά θέματα, ὑπὸ μίαν εὐρυτέραν θεώρησιν, εἶναι ὅλα τὰ θέματα, πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐν κοινωνίᾳ ζωὴν καὶ διευκολύνουν ἢ δυσχεραίνουν τὴν ἀπάλυσιν τῶν ὄρων ζωῆς τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, πού ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβιώσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν ζωὴν του. Ὑπὸ στενοτέραν θεώρησιν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῆ τις, ὅτι διακρίνονται ἀπὸ τὰ ὀικονομικὰ ἢ, ἀκόμη, τὰ βιολογικά, τὰ χημικὰ ἢ τὰ δικανικά κ.λ.

Ἐν τούτοις, ὅλα αὐτὰ σήμερον θεωροῦνται κοινωνικά, ὑπὸ εὐρυτέραν θεώρησιν, διότι εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἐπιδρῶν διαλεκτικῶς ἐπὶ τῆς ἐν κοινωνίᾳ ζωῆς, δημιουργοῦντα φιλικὴν ἢ πόλωσιν, παράλληλον πορείαν ἢ διαταγμὸν καί, τελικῶς, σύνθεσιν ἢ νέαν θέσιν κ.λ., κατὰ τὸν σχηματικὸν κατασκευὴν τοῦ Durkheim. Ἐξ ἄλλου, τὰ κοινωνικὰ θέματα ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς πολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅπως καὶ ἀντιστρόφως, ὡς δέ, τουλάχιστον, ἡ ἱστορικὴ πείρα ἀποδεικνύει δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καμμία περίπτωση, ἐνθα καθυστέρησις ἢ πρόοδος εἰς τὸν κοινωνικὸν ἢ πολιτιστικὸν τομέα νὰ μὴ ἐπιδρᾷ ἀμέσως καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ ἀντιστρόφως.

Ἄλλὰ, βεβαίως, μία τοιαύτη ἀντιμετώπισις τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, εἰς τὸ πλαίσιον τῆς παρούσης ἐρεῦνης, θὰ μᾶς ἔφερε πολὺ μακρὰν, καὶ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ ἀντλώμεν ἀπὸ τὸν πίθον τῶν Δαναίδων τῶν ἀνεξαντλήτων ἀναγκῶν καὶ ἐπιθυμιῶν τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν ἀρχῇ, θὰ καταβληθῆ προσπάθεια νὰ περιορισθῆ ἡ ἐρευνα εἰς ἐλάχιστα μόνον θέματα, πού ἔχουν ἀμεσον σύνδεσμον μὲ τὴν βελτίωσιν τῶν ὕλικῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνθρώπου, περισσότερο δὲ συγκεκριμένα, μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Τὸ κοινωνικὸν κόστος - Αἱ ἐξωτερικαὶ οἰκονομίαι.

Μία βασικὴ δυσκολία εἰς τὴν ὑπ' ὄψιν ἔρευναν εἶναι, ὅτι τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουν προκαλέσει μόνον προσφάτως τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχουν εἰσέτι ἐπαρκῶς μελετηθῆ καί, συνεπῶς, αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθοῦν, εἰμὴ κατὰ προσέγγισιν. Εἶναι προφανές, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἔχουν ἀναντίρρητον θετικὸν καὶ ἀποθετικὸν κοινωνικὸν κόστος, ποῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπολογισθῆ. Τὸ θετικὸν κόστος εἶναι αἱ ἐμφιλοχωροῦσαι δαπάναι, ἐνῶ ἀποθετικὸν αἱ δυσμενεῖς συνέπειαι, ἢ τὰ «ψευδῆ ἔξοδα» (diseconomies) ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Εἶναι γεγονός, ἀκόμη, ὅτι ἔχουν σοβαρωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καθυστερήσεως, κατὰ δὲ τοὺς περισσοτέρους ἔρευνητάς, τὸ φαινόμενον τῆς καθυστερήσεως δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ διὰ μόνης τῆς ἀπουσίας ἤτις σπάνιος τῶν ποσοτικῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (κεφαλαίου, ἐδάφους, ἐργασίας).

Κατὰ τὸν καθηγητὴν Hirshman, «ἡ οἰκονομικὴ καθυστέρησις εἶναι προῖον μακρᾶς κατεργασίας ἀποτελεματώσεως, ὅπου ἀδρανοῦν τὰ παραγωγικὰ μέσα εἰς τρόπον, ὥστε νὰ δημιουργηθῆ ἐν ἀδιέξοδον, ποῦ αὐτοτροφοδοτεῖ ἑαυτό. Ἡ μόνη διέξοδος εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτάς εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῶν καταλλήλων μέσων, ποῦ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διασπάσουν τὸν φαῦλον κύκλον τῆς ἀποτελεματώσεως, μετὰ τὴν προβολὴν καὶ τὸν «συναγερμὸν» τῶν φυσικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευματικῶν, κυρίως, δυνάμεων, ποῦ εἶναι κρυμμένα, διεσπαρμένα, ἀχρησιμοποιοῦνται καὶ ἀσυντόνισται. Τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ προηγηθῆται οἰασδήποτε προσπαθείας δημιουργίας παραγωγικῶν μέσων, ὡς καὶ τοῦ καταλλήλου συνδυασμοῦ τούτων. Εἶναι γεγονός, ὅτι εἰς τὰς καθυστερημένας οἰκονομίας ὑπάρχει ἐλάχιστος ἀδρανῶν θησαυρισμὸς καὶ περιωρισμένη ποσότης εἰδικευμένης ἐργασίας, ἢ ὅποια θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ζητήσῃ ἐπιτακτικῶς τὴν χρησιμοποίησίν της. Ἐξ ἄλλου, ὑπάρχει, ἀναμφισβητήτως, ἀφθονη ἀνεἰδίκευτη ἐργασία, ἀκόμη δέ, μία ἀπληροφόρητη καὶ κακῶς κατευθυνομένη ἐπιχειρηματικότης, δηλαδὴ ἐν ἀνθρώπινον δυναμικόν, εἰς σοβαροὺς ἀριθμοὺς, ποῦ ἀναμένει τὴν κατάλληλην χρησιμοποίησίν του».

Ἀνάπτυξις σημαίνει τὴν ἰκανότητα ἐκάστης χώρας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά της, νὰ κινητοποιήσῃ τοὺς ἀδρανοῦντας πόρους της, ἰδίως δὲ τὸ ἀνθρώπινον δυναμικόν της, δηλαδὴ νὰ ἀνεύρῃ τὰς καταλλήλους μεθόδους κινητοποιήσεως τούτου, μετὰ τὴν πρόθεσιν εἰλικρινοῦς ἐφαρμογῆς ριζοσπαστικῶν μέτρων. Κυρίως δέ, διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀγνοίας, χαρακτηριστικῶν ὅχι μόνον καὶ πάντοτε τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων.

Τὸ βασικώτερον, λοιπὸν, πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως καθυστερημένων περιοχῶν εἶναι ἡ δραστηριοποίησις τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος καὶ ἡ ἀξιοποίησις τῶν παρεχομένων παρὰ τούτου ἀπιστευτῶν εἰς ἕκτασιν δυνατοτήτων,

άλλα και διά τῆς χαράξεως τοῦ καταλλήλου δρόμου καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν καταλλήλων μέσων, δηλαδή διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς καταλλήλου κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου συμφωνοῦν οἱ περισσότεροὶ θεωρητικοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀσχοληθῆ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ J. Viner αἰφνης, τονίζει μετ' ἐμφάσεως, ὅτι «ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποιον ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχειρησις καὶ ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας ἐπενδύει ὀλιγώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού πρέπει καὶ εἰς ἀκαταλλήλους, πολλάκις, δραστηριότητας, εἶναι διότι δὲν ἔχει συναίσθησιν τοῦ ρόλου τῶν ἐξωτερικῶν οικονομῶν καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τὰς ἀμέσους ἢ μελλοντικὰς ἐπιπτώσεις ἐκ τούτων ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οικονομικῆς δραστηριότητος». Διὰ τοῦτο ἀγνοεῖται συνήθως ὁ ἀνθρώπινος παράγων εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἐπιχειρηματιῶν — ἀλλὰ καὶ τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων — οὕτω δέ, ἐν ἀπὸ τὰ βασικώτερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα μέσα οικονομικῆς ἀναπτύξεως ἀφίνεται ἔρμαιον τῆς τύχης καὶ τοῦ αὐτοματισμοῦ. Ἀντιθέτως, μάλιστα, ἐπειδὴ τὰ «ψευδῆ ἔξοδα» ἢ αἱ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἔχουν ταχύτεραν ἐμφάνισιν καὶ διοχέτευσιν εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν, εἶναι φυσικόν, ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἰδιώτης ἀντιμετωπίζει συνήθως μετ' ἄκρας ἐπιφυλάξεως τὰς τοιοῦτου εἴδους ἐπενδύσεις. Εἶναι δὲ προφανές ἐξ ἄλλου, ὅτι εἰς καθυστερημένας οικονομίας, ἐνθα τὴν εὐθύνην τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἔχει, κατὰ κύριον λόγον, τὸ κράτος, ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχειρησις θεωρεῖ ὅλας αὐτὰς τὰς κοινωνικὰς δαπάνας ὡς «ψευδῆ ἔξοδα» καί, μάλιστα, ὅχι ἀδικαιολογητῶς, δεδομένου, ὅτι, ἕως ὅτου γίνουσι, καὶ ἂν θὰ γίνουσι κάποτε, ἐξωτερικαὶ οικονομίαι, διατρέχουσι μίαν πολὺ μακρὰν μὴ ἀποδοτικὴν περίοδον.

Ὁ καθηγητὴς Hirshman ἐπαναλαμβάνει, ὅτι «θὰ πρέπει κάποτε νὰ περιληφθῆ καὶ τὸ κοινωνικὸν κόστος μέσα στοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπως καὶ τῆς ἐθνικῆς οικονομίας, καὶ νὰ γίνῃ ὁ ἀρμόζων ὑπολογισμὸς τῶν ἐνδεχομένων εὐμενῶν ἢ δυσμενῶν ἐπιπτώσεων. Ταυτοχρόνως, ὅμως, νὰ γίνῃ καὶ ἡ κατάλληλη ἐκπαίδευσις τοῦ εὐρύτερου κοινοῦ, ὥστε νὰ γίνῃ κατανοητὸς ὁ ρόλος τοῦ κοινωνικοῦ κόστους καὶ τῶν ἐξωτερικῶν οικονομῶν».

Τὰ εἰδικώτερα θέματα, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἀναφερθῶμεν περαιτέρω, περιλαμβάνονται εἰς τὰς γενικὰς αὐτὰς κατηγορίας. Θὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὰ οὐσιωδέστερα, κατὰ τὴν γνώμην μας, κοινωνικὰ προβλήματα, πού θὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ χώρα μας ἐκ τῆς σημερινῆς μεγαλυτέρας γειννιάσεώς της μετὰ τὰς προηγμένας οικονομίας καί, εἰδικώτερον, διὰ τὸν ρόλον καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ ἀνθρώπινου παραγόντος, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅσον εἶναι δυνατόν, τοῦ ἐμφιλοχωροῦντος κοινωνικοῦ κόστους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξωτερικῶν οικονομῶν.

Ἡ κλασσικὴ παιδεία - Ἐπιβαλλομένη μεταρρυθμίσις.

Εἶναι ἀναπότρεπτον νὰ θιγῇ, πρῶτον, τὸ πολυσυζητηθὲν θέμα τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸ ὁποῖον, ὡς ὑπενόηθη εἰς τὰ προηγούμενα, ἀποτελεῖ τὴν οὐσασιωκωτέραν πλευρὰν τῆς ὀρθῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος.

Εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς γενικωτέρας κλασσικῆς ἢ σχολικῆς παιδείας, δηλαδὴ τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους παρεχομένης, ἡ χώρα μας ἀντιμετωπίζει ἤδη δύο σοβαρὰ προβλήματα : Τὸ ἓν εἶναι ἡ ἐξειδίκευσις τῆς παιδείας (τεχνικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία καὶ τὸ ἕτερον ἡ αὐξήσις τῶν δαπανῶν, διότι εἶναι προφανές, ὅτι αἱ διατιθέμεναι σήμερον δαπάναι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν, οὐδὲ πόρρωθεν ὡς ἱκανοποιητικαί.

Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἔχει τεθῆ ἤδη μὲ τὴν αὐτὴν δξυτήτα καὶ εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομίας, ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις εἶναι, ὅτι τὸ δῖλημμα δὲν εἶναι πλέον «τεχνικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία», ἀλλὰ ἀνεύρεσις μιᾶς μέσης λύσεως, ἡ ὁποία νὰ συνδυάζῃ τὰς ἀνθρωπιστικὰς μὲ τὰς τεχνικὰς γνώσεις. Ἡδῆ, εἰς τὰ περισσότερα σχολικὰ προγράμματα τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἰδίως δ' ἐκείνων, πού εἰς τὸ παρελθόν (Η.Π.Α. καὶ Ἀγγλία κυρίως) εἶχον, μετὰ περισσοῦς ἐμφάσεως, τονίσει τὴν ἀνάγκην τῆς εἰδικευμένης παιδείας, καταβάλλεται ἰδιαιτέρα προσπάθεια, ὅπως εἰσαχθῇ τὸ μικτὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον προπαρασκευάζει τὸν μέλλοντα ἐργάτην καὶ τεχνίτην, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνωτέρας στάθμης ἐπιστήμονα, τόσον εἰς τὰς γενικὰς γνώσεις τοῦ οἰουδήποτε τεχνικοῦ κλάδου, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς πνευματικῆς του στάθμης. Τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μικτῆς, ὡς ἀνωτέρω, σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπῆρξαν ὅτι : ἀφ' ἑνὸς μὲν, μία τοιαύτη στενὴ ἐξειδικευμένη τεχνικὴ παιδεία, μὴ στηριζομένη ἐπὶ ὑγιῶς γενικῆς μορφώσεως, δὲν ἔξαρκεῖ διὰ τὴν ἀποδοτικὴν ἐπίδοσιν τῶν μελλόντων τεχνικῶν εἰς τὰ καθαρῶς ἐπαγγελματικὰ τῶν ἔργα· ἀφ' ἑτέρου, ὅμως, αἱ συνεχεῖς μεταβολαὶ τῆς βιομηχανικῆς διαρθρώσεως, λόγῳ τοῦ ραγδαίου ρυθμοῦ τῶν τεχνολογικῶν ἐξελλίξεων, ἀπαιτοῦν ποικιλίαν γνώσεων, ἀνθρωπιστικῆς κυρίως ὑφῆς. Ἐπὶ πλέον δέ, ὅτι θὰ ἦτο ἄδικον, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς ἀσύμφορον, οἱ ἐστερημένοι τῶν οἰκονομικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ οἱ δι' ἄλλους λόγους μὴ δυνάμενοι νὰ παρακολουθήσουν ἀνωτέρας σπουδὰς, ν' ἀπεξενωῦντο ὀριστικῶς τῶν ποικίλων ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων, πού συνθέτουν τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν.

Ἡ χώρα μας, εὐτυχῶς, εὑρεθεῖσα μακρὰν τῶν διεθνῶν αὐτῶν ρευμάτων, εἰς τὸ παρελθόν, διετήρησε κατὰ βάσιν τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν εἰς τὸ σχολικὸν σύστημα ἐκπαιδεύσεώς της. Ἡδῆ ὑποχρεοῦται νὰ τὸ ἀναπροσαρμόσῃ, μὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ριζοσπαστικὰ μέτρα, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς μικτῆς παιδείας. Ἀλλὰ, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, θ' ἀπαιτηθῇ νὰ καταβάλλῃ ἐντονωτάτας προσπάθειαι, ὥστε, ὅχι μόνον νὰ εἰσαχθοῦν καὶ τεχνικὰ

μαθήματα εἰς τὰ στάδια τῆς κατωτάτης καὶ μέσης σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἀλλοδαπῶν συστημάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ προμηθευθῇ τεχνικὸν ἐξοπλισμὸν, νὰ ἐγκαταστήσῃ πειραματικὰ ἐργαστήρια, καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ ἀνωτέρας στάθμης τεχνικὸν διδακτικὸν προσωπικόν.

Ἐδῶ, ὅμως, εἶναι ὅπου ἀνακύπτει τὸ θέμα τῶν δαπανῶν. Τὸ μήνυμα, τὸ ὅποιον ἔχει ἔλθει ἤδη, ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς Ε.Ο.Κ., εἶναι : «περισσότερα σχολεῖα, περισσότερα σχολικὰ ἐργαστήρια καὶ χρησιμοποίησις ἀνωτέρας στάθμης καὶ καλλίτερον ἀμειβομένου διδακτικοῦ προσωπικοῦ». Τὸ μήνυμα εἶναι σαφές καὶ ἡ ἀνάγκη ἐκδηλη. Ἀλλὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ ὀφέλη ἀναμφισβήτητα.

Ἐν τούτοις, ἡ προτεινομένη καὶ ἀναγκαιούσα, ὡς ἀνωτέρω, μεταορθμισις, εἶναι, προφανῶς, συνδεδεμένη μὲ μιάν τεραστίαν δαπάνην, κυρίως, λόγῳ τῆς σημαντικῆς καθυστέρήσεως τῆς χώρας, ὥστε τὸ κενόν, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ καλυφθῇ, θὰ εἶναι πολὺ μεγάλο, ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει μὲ τὸ παραγόμενον σήμερον ἔθνικόν προῖον τεράστιον. Φθάνει νὰ ἀναλογισθῇ κανεὶς, ὅτι ἡ Ὁλλανδία π.χ. δαπανᾷ κατ' ἔτος τὸ 5 % τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ τῆς προϊόντος διὰ τὴν παιδείαν, τὸ ὅποιον, ὅμως, εἶναι τριπλάσιον τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὡστε, ἐὰν ἡ χώρα μας θελήσῃ νὰ φθάσῃ καὶ μόνον τὸ ἐπίπεδον τῆς Ὁλλανδίας, καὶ δεδομένου ὅτι δαπανᾷ τὸ 1,5 % τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ τῆς προϊόντος, ἤδη, θὰ πρέπει νὰ ἀναβιβάσῃ τὰς δαπάνας εἰς τὸ 15 % περίπου τοῦ σημερινοῦ ἔθνικοῦ προϊόντος. Πρᾶγμα, τὸ ὅποιον καὶ ἐξ ἀντικειμένου δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς βᾶρος δυσβάστακτον διὰ τὰς σημερινὰς οικονομικὰς δυνατότητας τῆς χώρας, ἐνθα εἶναι ἀμφίβολον, ἐὰν ὑπάρχουν περαιτέρω δυνατότητες αὐξήσεως τῶν φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων, ἀλλὰ καὶ ἡ κατανομή τοῦ εἰσοδήματος εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν περαιτέρω μείωσιν τῆς καταναλώσεως, ἰσομερῶς δέ, ὡς ὑπαγορεύει ἡ ὀρθολογικὴ κατανομή τῶν δαπανῶν.

Τί θὰ ἔπρεπε, ὅμως, νὰ γίνῃ ; Βεβαίως, ἡ σημερινὴ κατάστασις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βελτιωθῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην. Καὶ ὅσον καὶ ἂν τὸ αἶτημα εἶναι ἐπιτακτικόν, ἡ πλήρης ἱκανοποίησις του θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένῃ τὴν παράλληλον αὐξήσιν τοῦ ἔθνικοῦ προϊόντος. Ὑπάρχουν, ὅμως, ἀπειράριθμα ἄλλα, ποῦ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ γίνουν, μέσα δὲ εἰς τὰ περιθώρια, τῶν σημερινῶν δυνατοτήτων. Ἐπειδὴ, ὅμως, ὡς ἐλέχθη, πρόθεσις ἐνταῦθα δὲν εἶναι νὰ ὑποδειχθοῦν λύσεις, θὰ μνημονευθοῦν, μόνον, πολὺ γενικὰ μέτρα.

Πρῶτον θὰ ἦτο δυνατόν, ἀσφαλῶς νὰ γίνουν τὸ ταχύτερον αἱ ἀναγκαῖαι προσαρμογαί, τῶν σχολικῶν προγραμμάτων, ὡς ὑπεδείχθη ἀνωτέρω. Καὶ δυνατὰ εἶναι αὗται καὶ ἀδάπαναι. Δεύτερον, νὰ αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποστελλομένων πρὸς μετεκπαίδευσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον, ὁμοίως, καὶ ἀδάπανον εἶναι καὶ εὐκόλον, φθάνει νὰ γίνῃ καλὴ χρῆσις τῆς παρεχομένης σήμερον τεχνικῆς βοήθειας ἀπὸ ποικίλας πηγᾶς. Τρίτον, οἱ τοιου-

τοτρόπως μετεκπαιδευόμενοι θά πρέπει νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς βασικά στελέχη καί νά μὴ παραμένουν ἀχρησιμοποίητοι, ὡς ἤδη, δυστυχῶς, γίνεται. Εἶναι γνωστά, παρ' ἡμῖν, πολλαὶ περιπτώσεις ἐκπαιδευτικῶν, μετεκπαιδευθέντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, οἵτινες, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς Ἑλλάδα, ἀπεστάλησαν ἐκ νέου εἰς τὰ ἀπομεμακρυσμένα χωρία τῆς προελεύσεώς των διὰ νά διδάξουν πάλιν τὴν ἄλφα βῆτα, ἐνῶ, ὑποτίθεται, ὅτι εἶχον διδαχθῆ νά προσφέρουν ἀνωτέρας στάθμης διδασκαλίαν. Τέταρτον, θά ἦτο δυνατόν, ἐπίσης, νά ἐπωφεληθῆ ἡ χώρα μας προγραμμάτων τεχνικῆς βοηθείας, διὰ νά προμηθευθῆ τὸν τεχνικὸν ἐξοπλισμὸν, ὁ ὁποῖος χρειάζεται διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν σχολικῶν ἐργαστηρίων. Ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νά γίνῃ μὲ σύστημα ἀφ' ἑνὸς μὲν, διὰ νά ἀξιοποιηθῆ ὀλόκληρη ἡ παρεχομένη σήμερον δυνατότης, ἀλλὰ καί, ἀφ' ἑτέρου, διὰ νά ἐγκατασταθοῦν πράγματι τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ καί νά χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς κατωτέρας καί μέσης ἐκπαιδεύσεως. Εἶναι γνωστόν, ἐπίσης, ὅτι εἰς τὸ παρελθὸν σημαντικὰ ἐκπαιδευτικὰ συγκροτήματα καί ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον χορηγηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, βάσει παλαιῶν προγραμμάτων τεχνικῆς βοηθείας, εἶχον παραμείνει ἐπὶ ἔτη ἐντελῶς ἀχρησιμοποίητα εἰς ἀποθήκας, μέγα δὲ μέρος τούτων καί τελικῶς κατεστράφη ἐντελῶς.

Τέλος, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀμοιβῶν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, τὴν ἀνέγερσιν διδακτικῶν χώρων καί τὰς ἄλλας δαπάνας, ποῦ ἀπαιτεῖ μία τοιαύτη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις, πιστεύομεν, ὅτι μέρος τούτων θά ἦτο δυνατόν νά ἀντιμετωπισθῆ, ἂν ἔχι εἰς τὸ πλαίσιον τῆς τεχνικῆς βοηθείας, πάντως εἰς τὸ πλαίσιον ἑνὸς εἰδικοῦ μακροπροθέσμου δανείου, τὸ ὁποῖον θά ἦτο δυνατόν νά συναφθῆ πρὸς κάλυψιν εἰδικῶς, μόνον, τῶν δαπανῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Καί, βεβαίως, τὸ πρόβλημα δὲν ἐξαντελεῖται ἐκεῖ. Μία κατάλληλη καί συνετὴ διεύθυνσις καί ἕνα συνεπὲς πρόγραμμα θά ἦτο δυνατόν νά ἐξεύρουν ποικίλους πόρους καί νά θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν ἕνα μηχανισμόν βελτιώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀρκεῖ νά πιστεύῃ εἰς τὴν ἀνάγκην αὐτῶν τῶν δαπανῶν καί εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα.

Ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις.

Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας, καί δὴ τῆς ἐπαγγελματικῆς τοιαύτης, ἔχει ἀπείρους πτυχὰς καί ἐγείρει τεράστια προβλήματα διὰ τὴν χώραν μας, ἐὰν αὕτη θελήσῃ μὲ πλήρη συνέπειαν νά παρακολουθήσῃ τὰ ἐφαρμοζόμενα εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καί εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῆς ταχείας τεχνολογικῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἐκπαίδευσις ἀνηλικῶν, ἡ ἄτυπος μαθητεία τῶν ἀνηλικῶν, ἡ συστηματικὴ μαθητεία εἰς εἰδικὰς σχολὰς, ἡ μέση καί ἀνωτέρα συστηματικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ ἐκπαίδευσις ἐντὸς τοῦ ἐργοστασίου, ἡ μετεκπαίδευσις καί τόσα ἄλλα συστήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νά ἀναφερθοῦν εἰς τὴν

παροῦσαν σύντομον ἔκθεσιν, ἐπιβάλλουν τεραστίας προσπάθειας καὶ ἐνέχουν ἀπιστεύτους δαπάνας διὰ τὴν χώραν μας. Ἡ παράπλευρη τῆς σχολικῆς, τεχνικῆ, ἐξειδικευμένη ἐκπαίδευσις ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξίν τοῦ καταλλήλου ἀριθμοῦ ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, ὅπως καὶ τὴν διαγραφὴν τῶν καταλλήλων προγραμμάτων. διὰ νὰ καταδειχθοῦν αἱ δυσκολίαι, καὶ αἱ ἀπαιτούμεναι δαπάναι, φθάνει, μόνον, νὰ ἀναφερθῆ, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα, συμφώνως πρὸς μίαν ἔκθεσιν ἀνωτάτου ἐκπαιδευτικοῦ, ἀποφοιτοῦν ἀπὸ σχολᾶς τεχνικῆς παιδείας, μόνον, 7.000 (5.000 εἰς κατωτέρας τεχνικὰς σχολὰς καὶ 1.850 εἰς μέσας σχολὰς δι' ἐργοληγούς καὶ ὑπομηχανικούς) κατ' ἔτος, ἐνῶ εἰσέρχονται εἰς τὴν βιομηχανίαν 35-40.000 κατ' ἔτος. Ἐξ ἄλλου, κατ' ἐκτιμήσεις τοῦ ἔτους 1957, ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰδικευμένων τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν ἀνήρχετο εἰς 25.000 περίπου, ἤτοι τὸ 4,1 % τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν (600.000).

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ σύγχρονοι ἐκπαιδευταὶ εἰς τὰς προηγμένας οικονομικῶς χώρας δέον ἔχει μόνον, νὰ ἔχουν εὐρυτάτην γνῶσιν τῶν εἰδικοτήτων τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τῆς τέχνης, πού θὰ διδάξουν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι κάτοχοι τῆς τέχνης τοῦ διδάσκειν. Τὰ σύγχρονα συστήματα προβλέπουν τὴν ἐπιμόρφωσιν τούτων εἰς ποικίλα θέματα, ὡς εἶναι: μέθοδοι διδασκαλίας καὶ ἐπαγγελματικότητος, ἀνάλυσις ἔργου καὶ μεθόδου, διαγραφὴ τῆς διδακτέας ὕλης, ἀνθρώπιναί σχέσεις κ.λ.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ κατάστασις αὕτη, μέχρι καὶ προσφάτως, ἀντεμετωπίζετο ἐμπειρικῶς μόνον καὶ διὰ στελεχῶν ἐχόντων μόνην τὴν γνῶσιν τῆς εἰδικῆς τέχνης.

Ἐξ ἄλλου, εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν ἐκπαιδευτῶν. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν, ὅμως, τοῦ προβλήματος τούτου, κατεβλήθη τελευταίως μία λίαν ἐνδιαφέρουσα προσπάθεια, διὰ τῆς ἰδρύσεως παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ Παιδείας, μετὰ μακρὰν δὲ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Κέντρου Παραγωγικότητος, εἰδικῆς σχολῆς (Σ.Ε.Λ. Ε.Τ.Ε.), ἥτις ἐκπαιδεύει τοὺς τεχνικούς διδασκάλους εἰς τὰς συγχρόνους μεθόδους ἐκπαιδεύσεως.

Ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι εἰς τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἔχωμεν εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀναγκῶν τῆς τεχνικῆς μας παιδείας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ προγράμματα ἐκάστης εἰδικότητος, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἀποτελοῦν ἤδη αὐτὰ ἐν δυσεπίλυτον πρόβλημα καὶ διὰ τὰς προηγμένας οικονομίας, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι ἔχουν ὑπολογισθῆ εἰς 700 τύπους τὰ εἰδικὰ προγράμματα, τὰ ὅποια δέον νὰ διαγραφοῦν.

Ἄλλὰ, διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικίλων δαπανῶν εἰς τὰς προηγμένας οικονομίας, τὴν κυρίαν εὐθύνην δὲν ἔχει μόνον τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰδιῶται ἐπιχειρηματῆαι. Οἱ προσεκτικώτεροι ἐξ αὐτῶν, συναισθανόμενοι τὰ μελλοντικὰ ὀφέλη, σπεύδουν προθύμως νὰ ἀναλάβουν ἕνα μέρος τῶν σχετικῶν δαπανῶν. Ἄλλωστε, αἱ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν λειτουργοῦσαι ἰδιωτικαὶ τεχνικαὶ σχολαὶ

— ὡς ἐπιχειρήσεις — ἐκπληροῦν ἀπολύτως τὸν προορισμὸν των, διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ ἐπιθυμητὸν ὕψος καὶ τὴν ἀναγκαίαν πνευματικὴν στάθμην.

Δύο, τρία ἄλλα θέματα, τὰ ὅποια προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ ὅποια δεόν νὰ τονισθοῦν, διὰ νὰ καταδειχθοῦν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, τὰ ὅποια ἐγείρουν, εἶναι τὰ ἀκόλουθα : Εἰς τὰς χώρας τῆς Ε.Ο.Κ., ἀλλὰ καὶ γενικώτερον εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομίας, ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας, κατὰ κανόνα, φέρει προθύμως τὸ βᾶρος τῆς μετεκπαιδύσεως τῶν ἐοξαζομένων καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας των, εἴτε διὰ τῆς χορηγήσεως εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀδειῶν, μέχρι καὶ ἐνός ἐτους, εἴτε διὰ τῆς χορηγήσεως εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐπιδομάτων, ἀλλὰ καὶ ὑποτροφῶν, εἴτε διὰ τῆς ὀργανώσεως εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν μαθημάτων ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία τῶν ἐπιχειρηματιῶν τῶν προηγμένων χωρῶν δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς ἀκολούθως : Ἡ βιομηχανία ἔχει ἀνάγκην ἱκανῶν προσώπων, ἡ δὲ ἱκανότης δὲν εἶναι ζήτημα, μόνον, φυσικῶν ἰδιοτήτων, ἀλλὰ καὶ ἐπικτήτων προσόντων. Ἡ ἐπιχειρήσις ἔχει κάθε συμφέρον νὰ βοηθῇ τοὺς περισσότερον ἱκανοὺς νὰ ἀνέλθουν ταχύτερον τὰς βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας. Κάθε δαπάνη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἶναι καθαρὰ ἐπένδυσις, πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅλα αὐτὰ, ἐνέχουν ἐν κοινωνικόν, ἀλλὰ καὶ ἐν καθαρὸν ἰδιωτικὸν κόστος, τὸ ὅποιον εἶναι προφανῶς δυσβάστακτον ἀπὸ μικρὰς, ἰδίως, ἐπιχειρήσεις. Εἰς τὰς ξένας οἰκονομίας, εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ἐφαρμόζονται διάφοροι συνδυασμοί, ὅπως π.χ. δι' ἐπιχορηγήσεων ἐκ μέρους ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, τοῦ κράτους κ.λ. ἢ, ἀκόμη, δι' ὀργανώσεως κοινῶν προγραμμάτων διὰ πολλὰς μικρὰς καὶ μεσαίας ἐπιχειρήσεις.

Ἄλλὰ, εἰς τὰς χώρας τῆς Ε.Ο.Κ., ἀντιμετωπίζεται ἤδη καὶ ἐν ἄλλο ἐπαναστατικὸν μέτρον. Λόγω τῆς ταχείας τεχνολογικῆς προόδου καὶ τῆς ἀναμενομένης καὶ ἐνδεχομένης ριζικῆς μεταβολῆς παραγωγικῶν δραστηριοτήτων καὶ συναφῶν ἐπαγγελμάτων, ἀντιμετωπίζεται, σήμερον ἢ μετεκπαιδύσεις εἰδικευμένων ἐργατῶν καὶ εἰς ἐπαγγέλματα ἄλλα, ἐκτὸς τῆς σημερινῆς εἰδικότητός των. Ὡς γνωστόν, τὸ Κοινωνικὸν Ταμεῖον, τὸ Ἰδρυθὲν διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης (ἄρθρον 118), προβλέπει, μερικῶς τουλάχιστον, τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐνδεχομένης ἐκ τῆς ταχείας προόδου τεχνολογικῆς ἀνεργίας, διὰ τῆς παροχῆς βοηθείας πρὸς ἐπαγγελματικὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν ἐργατῶν, ποὺ θὰ ὑποχρεωθοῦν ν' ἀλλάξουν ἐπάγγελμα, διὰ τῆς ἀναλήψεως τῶν ἐξόδων μετακινήσεως καὶ ἐγκαταστάσεως τούτων, τέλος δὲ δι' εἰδικῶν ἐπιδομάτων ἀνεργίας. Ἡ χώρα μας, διὰ τοῦ ἀρθροῦ 45 τῆς Συμφωνίας τῶν Ἀθηνῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ μερικῶν ἐκ τῶν μέτρων τούτων, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Συμβουλίου Συνδέσεως. Ἄλλὰ εἰς τὰς χώρας τῆς Ε.Ο.Κ. παρατηρεῖται ἡ τεθόθυμη, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, συμπαραστάσις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν πρόληψιν τῆς τοιαύτης τεχνολογικῆς ἀνεργίας. Αἱ διαμορφούμεναι τάσεις εἶναι, ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῆαι διατίθενται νὰ παρέχουν σχε-

δὸν τὰς αὐτὰς εὐκολίας, ὡς ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω, προκειμένου νὰ μετεκπαιδευθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ εἰς ἐπαγγέλματα ἐκτὸς τοῦ σημερινοῦ ἀνδιαφέροντός των. Τοῦτο εἶναι μία ἐνδειξις κοινωνικῆς προνοίας ἢ συμμετοχῆς τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς γενικὰς κοινωνικὰς δαπάνας.

Αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις.

Ἦδη, θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἄλλο σοβαρώτατον κοινωνικὸν πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἔχει σημαντικὰς ἐπιπτώσεις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν κάθε χώρας. Εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως, πού εἶναι καὶ τὸ καθαρὸν πρόβλημα τοῦ χειρισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος. Αἱ δύο πτυχαὶ τοῦ προβλήματος τούτου, πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, εἶναι αἱ βιομηχανικαὶ ἢ ἐπιχειρηματικαὶ σχέσεις καὶ αἱ ἐργατικαὶ σχέσεις.

Τὸ βασικὸν νόημα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων εἰς μίαν ἐπιχείρησιν συνδέεται μὲ τὴν σύγχρονον ἀνίληψιν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἐπιδιώκει δύο διακεκρωμένους σκοπούς : Τὸν οἰκονομικόν, πού εἶναι ἡ μεγιστοποίησις τῆς ὠφελείας καὶ τοῦ κέρδους, καὶ τὸν κοινωνικόν, πού εἶναι ἡ γενικὴ κοινωνικὴ πρόοδος καὶ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Ἐντὸς τοῦ εὐρυτέρου τούτου κοινωνικοῦ πλαισίου, ἡ ἐπιχείρησις ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ νέας ἀρχὰς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς, τόσον ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ, ὅσον καὶ ἀπέναντι τῶν ἐργαζομένων εἰς αὐτήν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ καταλλήλου ψυχολογικοῦ κλίματος ἐντὸς ἐκάστης ἐπιχειρήσεως. Εἰδικώτερον, αἱ βιομηχανικαὶ σχέσεις περιλαμβάνουν ὅλα τὰ θέματα, τὰ ὅποια ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν τεχνικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως — ὡς π.χ. διάταξις χώρου, ὑγιεινὴ, φωτισμὸς, θέρμανσις κ.τ.τ., διάταξις ἐργαζομένων καὶ μηχανῶν, ἐργαλείων, τεχνικὰ θέματα ὀργανώσεως προσωπικοῦ — καὶ τὰς ψυχολογικὰς σχέσεις ἐκ τῆς ἐργασίας, αἵτινες ἀφοροῦν εἰς θέματα ἐνισχύσεως τῆς πρωτοβουλίας, εὐθύνης καὶ φιλοδοξίας τῶν ἐργαζομένων, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν καταλλήλων κινήτρων, ὅπως καὶ κυρίως τῆς ἠυξημένης ἀμοιβῆς.

Ἐφόσον ἐφαρμοσθοῦν μὲ συνέπειαν τὰ διάφορα διδάγματα, πού προκύπτουν ἀπὸ τὰς βιομηχανικὰς σχέσεις, ὥστε νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, νὰ μειωθῇ τὸ κόστος καὶ νὰ αὐξηθοῦν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ καὶ, διὰ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν, νὰ προκληθῇ μία γενικωτέρα βελτίωσις τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις καὶ τὸ κέρδος διαδραματίζουσι τὸν ἀρμόζοντα λειτουργικὸν ρόλον ἐντὸς τῶν φιλελευθέρων οἰκονομιῶν. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐπιχειρήσεις ἔχουν ἤδη προσανατολισθῆν πρὸς τὴν καταλλήλον ἐφαρμογὴν προγραμμάτων μετεκπαιδεύσεως τοῦ προ-

σωπικῶν των εἰς τὰ διάφορα σχετικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν προσαρμογὴν τῆς ἐσωτερικῆς των πολιτικῆς εἰς τὰς ἐκ τούτων ὑποχρεώσεις. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐφαρμογῆς τῶν συστημάτων αὐτῶν αὐξάνει μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, διότι, εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ἐπίπτωσης ἐπὶ τοῦ κόστους καὶ αἱ ἐκ τούτου εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς συνέπειαι εἶναι σοβαρώτεραι διὰ τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ ἐπιχειρήσεις προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ὀλιγώτερον δαπανηρὰς καὶ περισσότερον ἀποδοτικὰς πλευρὰς τῶν συστημάτων αὐτῶν.

Ἐν ἐκτάκτως ἐνδιαφέρον σημεῖον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν συστημάτων αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου ποῦ ἤρχισεν ἤδη νὰ διαδίδεται καὶ ἐν Ἑλλάδι — διότι, πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἔχει γίνεαι ἡ κατάλληλη προεργασία καὶ ἐνταῦθα, παρατηρεῖται δὲ ἐνδιαφέρουσα προθυμία παραδοχῆς τῶν ἀξιῶν αὐτῶν — ἐν συγκρίσει μὲ τὸν τρόπον ἐφαρμογῆς των εἰς τὰς Η.Π.Α., εἶναι ὅτι εἰς Ἀμερικὴν ὅλα τὰ διδάγματα καὶ οἱ κανονισμοί, οἱ ὅποιοι συνιστοῦν τὰ προγράμματα τῶν ἐπιχειρηματικῶν σχέσεων, ἀπορρέουν ἐξ ἐκτεταμένων ἐρευνῶν καὶ συστηματικῶν στατιστικῶν παρακολουθήσεων καὶ ἀναλύσεων, δηλαδὴ, βασίζονται κυρίως ἐπὶ τῆς ἀντικειμενικῆς φωνῆς τῶν ἀρθιμῶν. Ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι, τὰ ἐφαρμοζόμενα συστήματα παρακολουθοῦν τὸ παλαιὸν πατερναλιστικὸν πνεῦμα, βάσει τοῦ ὁποίου ὁ ἐπιχειρηματίας, μὲ τὴν κρίσιν «ἀγαθοῦ πατρός», δύναται νὰ ρυθμίσῃ τὰ ἐν τῷ οἴκῳ του. Τοῦτο, προφανῶς, εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ αὐθαιρεσίας καὶ νὰ ζημιώσῃ, ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ, τὰς ἀντικειμενικὰς ἐπιδιώξεις ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοιούτων προγραμμάτων.

Βεβαίως, ἡ ἐφαρμογὴ ἀναλόγων δαπανηρῶν προγραμμάτων ἐρευνῶν ἐνέχει σημαντικὸν κοινωνικόν, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς ἰδιωτικόν, κόστος, ὥστε θὰ ἦτο πρόωρον νὰ ὑπεδεικνύετο ἡ ἐφαρμογὴ ἀναλόγου συστήματος καὶ εἰς τὴν χώραν μας. Ἐν τούτοις, σχετικαὶ μικρότεροι ἐρευναι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναληφθοῦν ἀπὸ εἰδικούς ὄργανισμούς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐβοήθουν τὰς μικρὰς καὶ μεσαίας, κυρίως, ἐπιχειρήσεις.

Ἡ ἔρευνα.

Καὶ ἐπειδὴ ἐγένετο λόγος διὰ τὴν ἔρευναν, θὰ ἠδύνατο παρεπιπτόντως νὰ σημειωθῇ, ὅτι τόσον εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομίας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ὅσον καὶ εἰς τὰς Η.Π.Α., δὲν ὑπάρχει οἰκονομικὸν ἢ κοινωνικὸν φαινόμενον, τὸ ὅποιον νὰ μὴ παρακολουθῆται διὰ συστηματικῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. Ἰδίως δέ, τὰ φαινόμενα, ποῦ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ζωῆν, παρακολουθοῦνται δι' ἑνὸς ἐκτεταμένου δικτύου ἀρμοδίων ὀργανισμῶν καὶ ἀπειρίας ἐρευνῶν. Τὰ προβλήματα ἐκεῖνα, μάλιστα, τὰ ὅποια προκύπτουν μὲ ἰδιαίτεραν δξύτητα ἐκ τῆς δημιουργίας τῆς Ε.Ο.Κ., ὡς π.χ. κοι-

νωνικά προβλήματα ἐκ τῆς μετακινήσεως ἐργατῶν, τῆς προσαρμογῆς των εἰς βιομηχανικούς τομεῖς, προϋποθέσεις ἐγκαταστάσεως νέων ἐπιχειρήσεων, (εἰδικῶς δὲ τῶν ὑπεργολαβίας ἢ ὑποκατασκευῆς), τὸ optimum καὶ minimum εἶζε τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ μέτρησις τῆς παραγωγικότητος, αἱ διεπιχειρηματικαὶ συγκρίσεις εἰς ἐθνικὸν καὶ διεθνὲς πλαίσιον καὶ πολλαὶ ἄλλαι παρακολουθοῦνται μὲ ὀργώδη, θὰ ἐλέγομεν, δραστηριότητα. Εἶναι προφανὲς ἡ πτωχεῖα τῆς χώρας μας τόσον εἰς διατιθέμενα μέσα, ὅσον καὶ εἰς κατάλληλα πρόσωπα καὶ εἰς πραγματοποιηθείσας ἐρεῦνας. Ἐν τούτοις, ἐὰν θέλωμεν, πράγματι, νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν σκληρὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν προηγμένων οἰκονομικῶς χωρῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξεύρωμεν, πάσῃ θυσίᾳ, τοὺς πόρους καὶ νὰ καταρτίσωμεν τὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα καὶ νὰ μορφώσωμεν τοὺς καταλλήλους ἀνθρώπους.

Αἱ ἐργατικαὶ σχέσεις.

Ἡ δευτέρα πτυχὴ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, ἡ ὁποία δημιουργεῖ λίαν ἐνδιαφέροντα κοινωνικά προβλήματα, εἶναι αἱ ἐργατικαὶ σχέσεις. Ὁ συνήθης ὀρισμὸς τῶν ἐργατικῶν σχέσεων εἶναι, ὅτι περιλαμβάνουν ὅλα τὰ θέματα, τὰ ὅποια ἀφοροῦν συλλογικῶς εἰς τοὺς ἐργαζομένους, ἀποτελοῦν οἰκονομικὰς διεκδικήσεις τούτων καὶ, πολλάκις, ἀπαιτοῦν τὴν καταβολὴν ἐπιπόνων προσπαθειῶν (ἀπεργία) πρὸς ἱκανοποίησίν των. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή, οἱ ὄροι ἐργασίας, ἡ ἐκπαίδευσις, αἱ κοινωνικαὶ παροχαὶ κ.λ.

Ὅλα τ' ἀνωτέρω θέματα εἶναι δυνατὸν νὰ ρυθμισθοῦν, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν βιομηχανικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ συμφωνίας μὲ τὰ συλλογικὰ ὄργανα, ἐκατέρωθεν, εἴτε, τέλος, κατ' ἐφαρμογὴν διατάξεων τῆς πολιτείας (ἐργατικὸν δίκαιον, συλλογικαὶ συμβάσεις κ.τ.τ.).

Αἱ νεώτεραι τάσεις ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ εἶναι, ὅτι εἰς τὰς ἐργατικὰς σχέσεις δὲν περιλαμβάνονται, μόνον, τὰ ἀνωτέρω αἰτήματα, ἀλλὰ καὶ τινὰ ἄλλα, τὰ ὅποια ἔχουν εὐρύτερον κοινωνικὸν χαρακτῆρα· δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικαὶ διεκδικήσεις ἢ παροχαὶ τῶν ἐργοδοτῶν, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐργαζομένων μεταξύ των, εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τούτων καὶ, κατ' ἐπέκτασιν, εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ γενικοῦ κλίματος ἐργασίας. Εἶναι, δηλαδή, μία προσπάθεια, ἐκ τῶν κάτω, ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἵνα βελτιωθῇ τὸ ψυχολογικὸν κλίμα ἐντὸς τοῦ ἐργοστασίου, διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως μεγαλυτέρας ψυχικῆς ἐπαφῆς μεταξύ τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς πνευματικῆς στάθμης αὐτῶν.

Εἰς τὰ θέματα αὐτὰ περιλαμβάνονται, κατὰ κύριον λόγον, ἡ κατατόπισις τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ τῶν βασικωτέρων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὥστε νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ ἐνοήσουν, ἀφ' ἐνὸς μὲν, τὸν οἰκονομικὸν μηχανισμόν

νισμόν, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὰ δικαιώματά των καὶ τὰς ὑποχρεώσεις των ὡς συντελεστών τῆς παραγωγῆς. Περιλαμβάνουν, ὅμως, ἐξ ἴσου, τὴν κατατόπισιν τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ τῆς ἀνάγκης συμποσίας, ἐξυγιάνσεως, τῶν συνδικαλιστικῶν κινημάτων, δημιουργίας συνεταιριστικῆς συνειδήσεως καί, ἀκόμη, τὴν βελτιώσιν τῆς γενικωτέρας παιδείας τῶν ἐργαζομένων.

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ., καὶ ἤδη Ο.Ο.Σ.Α., καταβάλλεται σημαντικὴ προσπάθεια, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὰ Κέντρα Παραγωγικότητος καὶ τὰς ἐργατικὰς ὁμοσπονδίας, πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν πρωτοποριακῶν αὐτῶν τάσεων καί, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, μὲ ἀριστα ἀποτελέσματα. Τοῦτο, ὅμως, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ γενικώτερον πρόβλημα τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, συνδέεται καὶ μὲ μίαν ἄλλην, ἄκρως ἐνδιαφέρουσαν, πτυγὴν κοινωνικῶν ἐξελίξεων ἐν Εὐρώπῃ.

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡδη, εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἔχει ἐφαρμοσθῆ διὰ νόμου ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ ἄμεσα οικονομικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐπιχειρήσεως, διὰ τῆς δημιουργίας εἰδικῶν θεσμῶν, ἤτοι τῶν Ἐπιτροπῶν Προσωπικοῦ ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τοῦ ἐνπροσώπου τῶν ἐργαζομένων.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ τάσις αὕτη ἐνεφανίσθη μετὰ τὸ πέρας τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς βασικῆς ἀρχῆς, ὅτι οἱ ἐργάται δέον νὰ συμμετέχουν ἐνεργῶς εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν τῶν ἐπιχειρήσεών των, συνεπῶς καὶ τοῦ ἔθνους των. Ἡτοι, εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ σύστασις ἐπιτροπῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς κάθε ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ ἄνω τῶν 50 ὑπαλλήλων. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται ἔχουν τὸ δικαίωμα καὶ πρὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν μετόχων νὰ πληροφοροῦνται, δι' ὑποβολῆς εἰς αὐτάς λεπτομερειακῆς ἐκθέσεως, ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῶν προοπτικῶν ἐξελίξεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ὁμοίως, αἱ ἐπιτροπαὶ παρίστανται εἰς τὰ εἰδικὰ συμβούλια, ἐνθα συζητοῦνται τὰ βασικὰ οικονομικὰ θέματα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὅπου δύνανται νὰ ὑποβάλουν ὑποδείξεις βελτιώσεως κ.λ. Πρέπει ὅμως, νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐπιτροπῶν εἰς τὴν οικονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἔχει ἀποφασιστικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ εἶναι, ἀπλῶς, συμβουλευτικὴ (intéressement).

Εἰς τὰς μικροτέρας ἐπιχειρήσεις ἰσχύει ὁ θεσμὸς τοῦ ἐκπροσώπου τῶν ἐργαζομένων, ὁ ὁποῖος ἔχει περίπου τὰ αὐτά, κατὰ τὸ πλεῖστον, καθήκοντα μὲ τὰς ἐπιτροπὰς τοῦ προσωπικοῦ. Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις παρέχει δικαίωμα ἀπουσίας ἐκ τῆς ἐργασίας 20 ὥρῶν διὰ τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν καὶ 30 διὰ τοὺς ἐκπροσώπους.

Ἐν Γερμανίᾳ, ὅμως ὁ ρόλος τῶν θεσμῶν αὐτῶν εἶναι πλεόν ἀποφασι-

στικός, παρά εν Γαλλία. Βάσει του γνωστού ως co-determination law, εγκαθίστανται επιτροπαι εις τας ανωνύμους εταιρίας ανθρακος, χάλυβος και σιδήρου, συμμετέχουσαι εις την διοίκησιν της επιχειρήσεως με το 50% των ψήφων. Ένω εις τας υπολοίπους, ανωνύμους εταιρίας, η συμμετοχή είναι μέχρι 30%.

Βασικά κοινωνικά προβλήματα, τα όποια προκύπτουν εκ των ανωτέρω τάσεων, είναι, αφ' ενός μεν, η ανάγκη ανόδου του πνευματικού επιπέδου και της γενικής οικονομικής και κοινωνικής καταρτίσεως των εργαζομένων, ώστε να δύνανται, πράγματι, να συμμετέχουν ενεργώς εις την οικονομικήν ζωήν των επιχειρήσεων των και, αφ' ετέρου, η πραγματική κοινωνικοποίηση των μεγάλων επιχειρήσεων, δια της όρθης εφαρμογής του θεσμού της ανωνύμου εταιρείας.

Δια τα μέχρι τουδε αποτελέσματα εκ της λειτουργίας των θεσμών αυτών δύναται να λεχθή, ότι ενώ από πολλούς μελετητάς διατυπώνεται αρκετά επιφυλάξεις (άνωριμότης των συνδικαλιστικών στελεχών, ύποταγή τούτων εις προθέσεις της διοικήσεως και, κατ' ουσίαν, κακή διαχείρισις των συμφερόντων των εργαζομένων, άκαταλληλότης των κοινωνικών πλαισίων δι' ένα τόσον προσωπικόν θεσμόν κ.ά.τ.), από άλλους θεωρούνται ως άπολύτως επιτυχόντες, έτι δε μάλλον υποστηρίζεται, ότι το γερμανικόν «θαύμα» και η ταχυτάτη σύγχρονη οικονομική ανάπτυξις εν Γαλλία όφείλονται, εν πολλοίς, εις τους θεσμούς αυτούς.

Άλλ' ανεξαρτήτως της επιτυχίας αυτών, πρόθεσις της παρούσης μελέτης υπήρξεν η κατάδειξις των συντελουμένων εν Εύρώπη ριζικών κοινωνικών ανακατατάξεων.

Έν συμπέρασμα.

Τα ανωτέρω είναι, βεβαίως, όλίγα, αλλά χαρακτηριστικά, εκ των κοινωνικών προβλημάτων, που θ' αντιμετώπιση η χώρα μας, με την σημερινήν μεγαλυτέραν γειννίασίν της προς τας προηγμένας οικονομίας. Υπάρχουν, βεβαίως, και πολλά άλλα τοιαύτα προβλήματα, όπως και κυρίως τα εκ της έσωτερικής και έξωτερικής μετακινήσεως της εργασίας, της εξομοιώσεως των άμοιβών εις τας χώρας της Ε.Ο.Κ. και το φλέγον δια την Ελλάδα ζήτημα της μεταναστεύσεως, αλλά τα όποια θα πρέπει να πραγματευθῆ κανείς ιδιαιτέρως.

Και εκ των όλίγων, πάντως, παραδειγμάτων αυτών, θα ήτο δυνατόν να διατυπωθῆ εν συμπέρασμα :

Εις τας δυτικές χώρας έχει γίνει γενικώς παραδεκτόν, ότι το οικονομικόν οικοδόμημα και, συνεπώς, η επιτάχυνσις της ανάπτυξεως στηρίζεται επί της εξομαλύνσεως των κοινωνικών διαφορών και επί του καταλλήλου χειρισμού του ανθρώπινου παράγοντος.

Τούτο, ως και ή διαρκώς διευρυνομένη κοινωνική αποστολή του κράτους (Social Welfare State), ενέχει εν σημαντικόν κοινωνικόν κόστος, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει ὑψηλὸν κοινωνικὸν προϊόν. Αἱ καθυστερούμεναι οἰκονομίαι καὶ συνεπεία τοῦ ἀξιώματος τῆς μιμήσεως ἢ τῆς ἐπιδείξεως (imitation principle ἢ demonstration effect) ἀντιμετωπίζουν οἰκονομικά καὶ κοινωνικά ἀδιέξοδα, εὐρισκόμεναι μεταξύ τῆς «σφύρας» τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νεωτεριστικῶν θεσμῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ «ἄκμονος» τῆς οἰκονομικῆς ἀδυναμίας ν' ἀντιμετωπίσουν θεσμούς με ὑψηλὸν κοινωνικὸν κόστος.

Ἡ ἐπιταγή, ἐν τούτοις, εἶναι σφής : Ἄνοδος τοῦ βιοτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐπιπέδου ὄλων, ἀνεξαρτήτως τῆς κοινωνικῆς προελεύσεως ἢ τῆς οἰκονομικῆς δυνατότητος ἐκάστου καὶ γενικῶς καλλίτερος χειρισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θεμελιῶνται ἡ ἀληθὴς Δημοκρατία, καὶ εἶναι, πράγματι, πολὺ αἰσιόδοξον τὸ μήνυμα, ποῦ προέρχεται ὄχι ἐκ τῶν θεωρουμένων, ἀλλοτε, ὡς οὐτοπιστικῶν ἀντιλήψεων, ἀλλὰ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς.